

A lingua galega nas actividades laborais do sector secundario: Do hábito adquirido á interacción social¹

ANXO M. LORENZO
Universidade de Vigo

1.1. Dende unha perspectiva sociolingüística, os ámbitos laborais ofrecen dous puntos de interese complementarios cando se analiza, como é o caso do noso país, unha situación de contacto:

En primeiro lugar, o mundo do traballo constitúe un ámbito específico de relación social e, polo tanto, de relación lingüística², onde os individuos desenvolven os mecanismos de interacción social.

En segundo lugar, os ámbitos laborais reflicten no seu funcionamento lingüístico o devir da sociedade onde se insiren: é dicir, constitúen un espello no que podemos avaliar como evolucionan, e en que dirección, as conductas lingüísticas e mailas actitudes sociais nun determinado momento histórico.

Pero ademais, como en calquera outro ámbito de uso particular, a súa análise permítenos descender das abstraccións macrosociais ás complexas realidades microsociais. Ou con outras palabras: pasar da avaliación do individuo como un produto determinado por certos procesos sociohistóricos a considera-lo individuo como un actor social, directamente involucrado na continxencia diaria de representarse e interactuar socialmente.

A partir destas premisas -o mundo do traballo como interacción social e como indicio de tendencias sociocomunitarias-, ó longo destes

---

¹ Comunicación lida dentro do Curso de Verán organizado pola Universidade de Santiago "Conflicto Lingüístico e Normalización en Galicia", Santiago, 13 ó 16 de xullo de 1992).

² Neste sentido os contextos laborais constitúen un "ámbito" en sentido estricto, tal como foi definido por Greenberg e por Fishman.

últimos anos levamos a termo unha recolleita de datos en diferentes ámbitos laborais³, entre eles nunha empresa como é Citröen-Vigo, representativa do que é o noso sector industrial.

Un centro de traballo como este ofrécenos a priori aspectos sociolingüísticos de interese obvio, e ó mesmo tempo algunha eiva dabondo comprensible.

Por unha banda, trátase dunha empresa cunha xeografía interna o suficientemente ampla e diversificada como para permitir captar axeitadamente a evolución dun continxente humano cualitativamente significativo dentro dos eidos laborais da nosa sociedade.

Pero, por outra banda, hai que ter en conta que estas mesmas características de amplitude e diversidade fana pouco comparable con outros contextos laborais do país, pola escaseza de empresas que presenten un empaque comparable.

Ademais, diante da imposibilidade de realizarmos unha observación directa na fábrica e durante un tempo longo e continuado do desenvolvemento diario das súas actividades, a recolleita de datos levouse a termo de xeito indirecto, seguindo os padróns establecidos en boa parte dos estudos etnometodolóxicos e etnográficos⁴.

1.2. Dentro do que é a situación sociolingüística sincrónica da fábrica, hai dous feitos sociolingüísticos que sobresaen especialmente con respecto ós usos, actitudes e estratexias desenvolvidas polos traballadores:

En primeiro lugar, a separación entre o traballo manual e o traballo non manual diferencia respectivamente o uso habitual e sistemático do galego e o emprego igualmente extensivo do castelán. É dicir: o uso lingüístico está altamente condicionado pola territorialidade da fábrica.

E en segundo lugar, e a pesar deste uso territorialmente establecido, o paso ó galego por parte dos traballadores castelanfalantes e viceversa, o emprego do castelán por parte dos galegofalantes, é un proceso moi doado, máis frecuente e menos cruento do que se podía producir hai poucos anos atrás.

Con respecto ó primeiro punto, o taller e as oficinas de Citröen presentan os dous polos opostos no tocante á asunción do galego.

O taller é o ámbito territorial propio do galego. Dentro do conxunto das seccións manuais, dous elementos como son a orixe maio-

---

³ Véxanse os traballos realizados en colaboración con Xan Bouzada: "A lingua galega nas actividades económicas e comerciais", *Grial*, Vigo, 1990; "Os intercambios lingüísticos nos ámbitos laborais", a saír en *Actas do I Seminario Internacional sobre Planificación Lingüística*, Santiago, Consello da Cultura Galega; "Os comportamentos lingüísticos no mundo do traballo", *Análise Empresarial*, Vigo, 1992.

⁴ Véxase H. Garfinkel, *Studies in Ethnomethodology*, Oxford, Prentice Hall, 1967.

ritariamente rural e unha idade media alta compartida predispón ós traballadores cara á adopción do galego como canle practicamente exclusiva de relación. Nestes contextos o galego vívese como un vínculo de solidariedade comunitaria, implementado mediante a evocación dunhas expectativas comúns e cunha simboloxía expresiva de identidade grupal.

Isto mostra un uso do galego que se atopa fortemente enraizado na conducta lingüística destes traballadores, e que non se prega, como norma xeral, ó castelán reclamado, en intercambios concretos, por outros traballadores quen, contra corrente, empregan o castelán nas seccións manuais: nin cos traballadores de orixe non galega existentes na fábrica, nin pola ostentación simbólica que realizan certos mandos intermedios, na súa maior parte peóns ascendidos, que amosan o seu ascenso interno mediante o uso do castelán (alomenos nunha primeira fase), nin cos traballadores novos de orixe fundamentalmente urbana, e que medraron no castelán, que non chegan a compartí-los referentes identitarios e expresivos acochados que revela o galego entre os traballadores das xeracións maiores.

As oficinas de Citroën presentan a situación totalmente inversa. A proximidade física dos estamentos organizativos e técnicos da empresa, e mailo manexo cualitativo dos diferentes sectores productivos fan do traballador administrativo un suxeito proclive á simboloxía distintiva, ubicua e moderna asociada co castelán. A presenza masiva do castelán nestas seccións evoca os referentes de status⁵ e de clase que o traballador experimenta no desempeño desas actividades cualitativas.

En segundo lugar, e como apuntabamos arriba, hoxe en día, e a diferenza do que pasaba hai só uns anos, os transvasamentos lingüísticos dos empregados son máis frecuentes e doados.

Fronte a aquela determinación simbólica artellada arredor do galego nas seccións manuais, o emprego puntual do castelán por parte destes traballadores responde á procura estratéxica dunha fachada axeitada perante determinadas interaccións, contextos de intercambio, e interlocutores concretos. Nestes casos atopámo-lo pragmatismo do obreiro na busca do socialmente máis rendible na súa autorrepresentación interactiva. Na relación cos "xefes" -enxeñeiros e altos mandos- ou nas xestións nas seccións administrativas, o emprego do castelán é un exemplo deste pragmatismo que conduce ó traballador cara a unha canle de comunicación menos delatada ou alomenos avaliada como máis neutral para o que consideran axeitado na súa presentación social con descoñecidos ou con certos superiores.

---

⁵ Véxase R. Ninyoles, *Idioma y poder social*, Madrid, Tecnos, 1972.

E tamén ocorre o contrario: no universo castelanfalante das oficinas hai individuos que, por coherencia persoal ou sindical, asumen o galego como lingua de relación interpersoal habitual. As actitudes, e a mesma conducta, da maioría castelanfalante con esta minoría galego-falante semellan inversamente proporcionais a como se percibe a asunción do galego neses traballadores: un traballador castelanfalante diante dun compañeiro que fai un uso militante do galego rexeitará entrar nun xogo lingüístico que o obrigaría a asumir as connotacións de solidariedade obreira. Nestes casos, no traballador castelanfalante prevalece a afirmación do seu status mediante o emprego categórico do castelán.

Sen embargo, cando o uso do galego é percibido como un hábito individual, como un uso arredado doutros referentes explícitos de corte militante, o castelanfalante habitual pode chegar a mostrar conductas lingüísticas converxentes, reflectidas no emprego do galego dun xeito natural con ese tipo de interlocutores.

1.3. Na historia da situación sociolingüística da fábrica a presenza do galego nas súas actividades foi asumida como unha reivindicación prioritaria por parte dos axentes sindicais. Tocante a isto, podemos facer dúas consideracións:

En primeiro lugar, a actividade dos sindicatos dentro da fábrica vencellou o uso do galego á resolución xeral dos conflitos de clase. Deste xeito, a asunción do galego incardinouse no mantemento consciente e militante dun símbolo -o galego- tinguido de relevancia solidaria intragrupal. Esta práctica militante incidiu na evolución de dous procesos diacrónicos complementarios:

Dunha banda, favoreceu a naturalidade co galego ó longo da xeografía da fábrica, tanto nos sectores manuais coma naquelas outras áreas ou sectores de actividade potencialmente máis refractarias ó seu emprego (oficinas, trato cos mandos administrativos, etc.).

Pero, por outra banda, aquela asunción simbólica atraeu canda si actitudes de rexeitamento en moitos traballadores que xa consumaran o abandono do galego, e polo tanto pouco proclives a compartila simboloxía solidaria presente no galego.

En segundo lugar, a vinculación da reivindicación lingüística coa reivindicación de clase presentaba un problema empírico evidente: cando a combatividade social tende a diminuír, igualmente tenderán a decrecer as posibilidades de reivindicación lingüística, quedando así o galego nunha situación sempre fluctuante, e pregada á variación cíclica da vitalidade social militante.

Sen embargo, e a pesar das consideracións anteriores, o galego no ámbito laboral de Citroën variou considerablemente de status, valoración e certa extensión nos últimos anos.

Xa que a reivindicación militante do galego xerou correntes de rexeitamento entre aqueles que non compartían a súa expresividade, e a pesar de que a súa asunción quedou inmersa no devir das reivindicacións de clase, é hoxe perceptible na fábrica un clima de tolerancia e normalidade con respecto ó emprego do idioma ben diferente do que se vivía hai poucos anos atrás.

O labor dos axentes sociais na fábrica, aínda que importante, non foi quizais tan efectivo como si resultou, e aínda resulta, a acción individual, voluntarista e sempre inconsciente dun bo número de traballadores que, compartindo a expresividade e identidade vencellada ó galego, levan anos exercendo nel diariamente como hábito individual.

E isto, en conexión co que está a acontecer no resto da sociedade galega nos últimos anos, permite ir xerando un achegamento desdramatizado ó galego lonxe das connotacións ruralizadoras e estigmatizantes coas que era asociado nun pasado recente. Este devir sincrónico é hoxe perceptible alomenos nas actitudes xerais dos traballadores deste centro de traballo.

Tendo en conta estes datos, e contando cos esforzos que hoxe se están a desenvolver en certos ámbitos laborais e en determinadas actividades vencelladas ó mundo do traballo (plans parciais de normalización en eidos administrativos, sinatura de convenios laborais onde se recollen os dereitos lingüísticos dos traballadores, campañas de sensibilización dos clientes cara ó emprego do galego, etc.), podemos supoñer que a potencialidade expresiva que latexa no galego pode ser fortemente revitalizada cun soporte institucional decidido, incidindo neste tipo de parámetros que acabamos de comentar.